

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Степанова Ю. П.

ВСТУП

Однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей є воєнна безпека України¹. Її збереження та відновлення в умовах збройної агресії вимагає стійкості сектору безпеки і оборони, складовою якого є Державна прикордонна служба України (далі – ДПС України). Одним із заходів забезпечення такої стійкості є підтримання військового правопорядку. Адже саме він є тією основою, що дає можливість військовим формуванням та правоохоронним органам, працівники яких проходять військову службу, якісно виконувати свої завдання та функції. З огляду на це військова кримінальна протиправність особливо гостро впливає на зниження боєздатності органів та підрозділів охорони державного кордону в умовах воєнного стану, має дестабілізуючий та деморалізуючий вплив на військові колективи.

При цьому детермінантами військових кримінальних правопорушень в ДПС України є не тільки збільшення психологічної напруженості у суспільстві та негативний вплив стрес-факторів на морально-психологічний стан військовослужбовців, що знаходяться в умовах бойових дій. Деякі недоліки наявні і в правовому регулюванні відносин військової служби. Як показала судова практика, суди неоднаково застосовують норми Кримінального кодексу України (далі – КК України), що значною мірою пов'язано з їх недосконалістю в частині встановлення юридичних підстав відповідальності за військові кримінальні правопорушення.

Це зумовлює потребу в дослідженні нормативно-правових та практичних аспектів кримінальної відповідальності військовослужбовців ДПС України за порушення правових відносин військової служби.

---

¹ Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL : <http://surl.li/cnbgd>.

Серед досліджень особливостей юридичної відповідальності військовослужбовців за вчинення військових правопорушень помітний доробок склали наукові праці Ганьби О. Б., Гембар А. О., Вернигори В. В., Коржа І. Ф., Коваля В. П., Павловського О. С., Остапенко І. О., Снігерьова О. П., Хавронюка М. І., Чудик-Білоусової Н. І., Шопіної І. М., Шульгіна В. В. Питанням протидії військовій кримінальній протиправності в ДПС України присвячені дослідження Гриньків О. О., Гнетнева М. К., Курилюка Ю. Б., Кухаря В. В., Кушніра Я. О., Літвіна Ю. І., Логінової Н. М., Орловської Н. А., Притули М. А., Халимона С. І.

Поряд з наявністю значних наукових здобутків у цій сфері, відзначається зростання в ДПС України рівня військових правопорушень та військових кримінальних правопорушень зокрема, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку у напрямку формування цілісного розуміння відносин військової служби, суб'єктом яких є військовослужбовець ДПС України, які регламентуються відповідними нормами військового законодавства та забезпечуються встановленням кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні форми їх порушення, розуміння нормативно-правових та практичних аспектів такої відповідальності.

1. Правовідносини, що виникають у зв'язку з професійною діяльністю військовослужбовців Державної прикордонної служби України як об'єкт військових кримінальних правопорушень

ДПСУ України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізовує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні². Особливістю прикордонного відомства є те, що близько 90 % його особового складу є військовослужбовцями, а решта – працівниками (цивільними особами).

Надання прикордонникам правового статусу військовослужбовців здійснене з метою забезпечення виконання прикордонним відомством своїх завдань та функцій – не лише правоохоронних, а й оборонних. Зокрема, військовослужбовці ДПС України у складі органів та підрозділів охорони державного кордону здатні до виконання бойових завдань при відбитті вторгнення або збройного нападу на територію України; участі в обороні держави; вирішення завдань, пов'язаних із здійсненням заходів правового режиму воєнного стану згідно з їх призначенням та специфікою діяльності, виконанні інших обов'язків,

---

² Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <http://surl.li/cyuwe>

визначених у ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

Для реалізації своїх повноважень військовослужбовці ДПС України наділені значним обсягом повноважень щодо використання заходів примусу. Такими заходами примусу є: 1) фізичний вплив; 2) спеціальні засоби; 3) вогнепальна зброя, озброєння та бойова техніка; 4) зброя кораблів, катерів та суден забезпечення; 5) озброєння повітряних суден. Умови і межі їх використання та застосування визначені у ст. 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

Наявність у особи правового статусу військовослужбовця ДПС України включає його у коло правовідносин, пов'язаних з його професійною діяльністю як працівника правоохоронного органу – ДПС України та як військовослужбовця.

У науковій літературі під правовідносинами здебільшого розуміють особливий вид суспільних відносин, учасники (суб'єкти) яких пов'язані взаємними юридичними правами та обов'язками³. До цього переліку іноді відносять повноваження суб'єктів правовідносин⁴. Однак, як зазначає Солонар А. В., кожен орган для виконання функцій наділяється правами та обов'язками, які можна окреслити поняттям «повноваження»⁵. Тобто повноваження вже охоплюють юридичні обов'язки. Отже, через правовідносини виконуються функції уповноважених суб'єктів, реалізуються завдання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

На підставі класифікації правових відносин, запропонованій в науковій літературі, можемо виокремити такі групи правовідносин військової служби, суб'єктом яких є військовослужбовці ДПС України:

1) за функціями права: регулятивні (до прикладу, відносини у сфері здійснення прикордонного контролю) та охоронні (відносини у сфері припинення незаконної зміни проходження лінії державного кордону України);

2) за субординацією правових норм: матеріально-правові (відносини у сфері встановлення підстав юридичної відповідальності військовослужбовців, цивільно-правові, конституційно-правові, адміністративно-правові відносини; відносини у сфері дотримання

---

³ Романова І. Д. Розуміння поняття правовідносин. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017* : зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 317. URL : <http://surl.li/dqymv>

⁴ Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 234.

⁵ Солонар А. В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 254. URL : <http://surl.li/fajvk>.

режиму збереження державної таємниці) і процесуально-правові (оперативно-розшукові, адміністративно-юрисдикційні, кримінально-процесуальні);

3) за розподілом прав і обов'язків: односторонні (відносини у сфері забезпечення зберігання документів демаркації державного кордону України) та двосторонні правовідносини (відносини у сфері здійснення прикордонного контролю, прийняття заяв про визнання осіб біженцями);

4) за волевиявленням сторін: публічно-правові⁶ (відносини у сфері оперативно-службової діяльності; забезпечувальної службової діяльності та відносини військової служби) та приватно-правові відносини (відносини у сфері здійснення договірної діяльності у межах децентралізованого постачання необхідних матеріальних ресурсів та послуг, а також з приводу участі органів, підрозділів, окремих військовослужбовців у судових процесах як позивачів та відповідачів⁷).

Серед вказаних видів правовідносин вагоме місце займають публічно-правові відносини. Адже військова служба є державною службою особливого характеру (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»). І правовідносини, суб'єктом яких є військовослужбовці ДПС України, виникають та здійснюються на основі публічно-правових норм.

За твердженням Бевзенка В. М., саме наявність в органів державної влади, їх службових осіб, інших суб'єктів, наділених публічними повноваженнями, правового обов'язку, примушує їх вступати у публічно-правові відносини⁸. Коло обов'язків ДПС України як органу державної влади визначено, передусім, у ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» (охоплює 30 пунктів), інших нормах безпекового та військового законодавства. Ґрунтуючись на змісті цих обов'язків, наявності особливого періоду чи воєнного стану, правовому статусі військовослужбовця, завданнях органу чи підрозділу, в якому він проходить службу, можливого перебування цього органу чи підрозділу в підпорядкуванні іншого військового формування чи правоохоронного органу – визначаються обов'язки конкретної посадової

---

⁶ Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України : теоретико-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 (081 Право). Івано-Франківськ, 2020. 552 с. URL : <http://surl.li/ezpkc>.

⁷ Павловський О. С. Структура правових зв'язків у сфері забезпечення матеріальними ресурсами військових частин. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2019. С. 75. URL : <http://surl.li/fajwq>.

⁸ Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини: сутність та ознаки. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 7. URL : <http://surl.li/ezdqg>.

(службової) особи, що значною мірою зумовлює зміст тих правових відносин, суб'єктом яких він є.

Кушнір Я. О., який проводив дослідження суспільних відносин у сфері організації та здійснення протидії порушенню порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (до повномасштабного вторгнення російської федерації, в період функціонування контрольних пунктів в'їзду-виїзду), висловлює думку, що належне підтримання цих відносин здійснюється завдяки превалюванню імперативного методу правового регулювання при чіткій регламентації поведінки суб'єктів юридичними засобами⁹. Видається, що це ж твердження можемо застосувати і до інших видів публічно-правових відносин. Однак висновок науковця про те, що при цьому відсутня можливість вибору моделі своєї альтернативної поведінки на власний розсуд видається не зовсім точним. Наприклад, посадові особи ДПС України можуть своїм рішенням запроваджувати спрощення прикордонного контролю у зв'язку з непередбачуваним посиленням інтенсивності руху, коли час очікування в пункті пропуску стає надмірним (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про прикордонний контроль»). Водночас можливості прийняття самостійних рішень знаходяться в межах їх повноважень, визначених у нормативно-правових актах, та наказів (розпоряджень) командирів (начальників). Так, відповідно до п. 48 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» військовослужбовцям та працівникам ДПС України дозволяється в межах своїх повноважень застосовувати заходи примусу в порядку і на підставах, передбачених Законом України «Про Державну прикордонну службу України», Статутами ЗС України та іншими нормативно-правовими актами. Щодо несення служби в складі прикордонного наряду – старший прикордонного наряду має право самостійно, у рамках отриманого наказу приймати рішення на охорону призначеної ділянки (пп. 2 п. 6 підрозділу 1 Розділу II Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України, затвердженої Наказом МВС України від 19 жовтня 2015 року № 1261).

Таким чином, військовослужбовці та працівники ДПС України реалізують свої повноваження у сфері забезпечення прикордонної та воєнної безпеки шляхом включення у публічно-правові відносини та підтримують ці відносини юридичними засобами впливу, вибір виду та обсягу яких відбувається в межах, визначених у нормативно-правових

---

⁹ Кушнір Я. О. Державна прикордонна служба України як суб'єкт протидії порушенню порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: дис. ... д-ра філософії: 081 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2021. С. 51. URL: <http://surl.li/ezdq>.

актах, наказах (розпорядженнях) командирів (начальників), інших законних вимогах вищого командування/керівництва.

Грунтуючись на класифікації публічно-правових відносин у сфері прикордонної безпеки України, запропонованій Ганьбою О. Б., можемо стверджувати про участь прикордонників у:

- оперативно-розшукових відносинах;
- військово-контролюючих міжнародних відносинах, що викликані потребою здійснення спільного контролю у пунктах пропуску та спільного патрулювання з прикордонними органами суміжних держав ЄС та Республікою Молдова, проведенням спільних прикордонних операцій;
- оперативно-безпекових службових відносинах, що пов'язані з розширенням діяльності та розвитком підрозділів відомчої внутрішньої та власної безпеки;
- оперативно-військових антитерористичних відносинах;
- контрольно-біометричних правовідносинах;
- кримінально-процесуальних відносинах;
- оперативно-службових відносинах співробітництва ДПС України з іншими правоохоронними органами на національному та міжнародному рівнях з приводу обміну оперативною інформацією та проведенням спільних оперативних заходів із протидії злочинності у національній та міжнародній прикордонних сферах;
- кримінально-аналітичних відносинах;
- інформаційно-аналітичних відносинах;
- кінологічних відносинах¹⁰.

Науковець виокремлював також військово-службові відносини підвищеної небезпеки, що пов'язані з оперативно-службовою діяльністю Краматорського, Лисичанського та Донецького прикордонних загонів Східного регіонального управління ДПС України з урахуванням екстремальних умов їх діяльності. Вважаємо, однак, що в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, цей вид відносин перейшов до виду ретроспективних та трансформувався у службово-бойові відносини, поширення яких виходить поза територіальні межі відповідальності вказаних підрозділів та охоплює райони ведення бойових дій. Ці правовідносини виникають під час особливого періоду або воєнного стану. Підстава їх виникнення – збройна агресія проти України.

---

¹⁰ Ганьба О. Б. Нові види правових відносин у сфері прикордонної безпеки України та окремі критерії їх класифікації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 3 (28), Том 1. С. 20–21. URL : <http://surl.li/fajwv>.

Окрім того видається, що поза увагою залишилися адміністративно-юрисдикційні правовідносини, що виникають у зв'язку з діяльністю прикордонників щодо протидії адміністративним правопорушенням; відносини у сфері забезпечення матеріальними ресурсами органів та підрозділів ДПС України.

У публічно-правових відносинах представники ДПС України є стороною, яка наділена державно-владними повноваженнями. Як зазначає Половніков В. В., взаємовідносини у системі управління ДПС України і між її особовим складом будуються на засадах військової організації, дотримання військової дисципліни і правового порядку, інших вимог статутів ЗС України. Під час проходження служби військовослужбовці ДПС України виконують військові, правоохоронні та інші функції¹¹. Проте у цьому випадку, на нашу думку, виходячи з визначення військової служби, яке міститься у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», доцільно говорити не тільки про військову, а й – про оборонну функцію. Військова служба є лише засобом забезпечення оборони України, її незалежності та територіальної цілісності. Водночас на військовослужбовців ДПС України, які є водночас працівниками правоохоронного органу, покладені в значному обсязі і правоохоронні функції. Тому особливістю участі військовослужбовців ДПС України у публічно-правових відносинах є те, що вони можуть бути суб'єктами таких їх видів як відносини у сфері правоохоронної діяльності, а також відносини військової служби. В той час як працівники (цивільні особи) ДПС України – лише першого виду.

Корж І. Ф. пропонує позначати специфічні для військовослужбовців відносини як «військово-службові правовідносини», розуміючи під ними правові відносини, що виникають у зв'язку з організацією та функціонуванням військової служби, а саме: 1) такі, що виникають у процесі організації військової служби (добір і розстановка військових кадрів; заміщення військових посад; проведення атестації; просування по службі; звільнення з неї тощо); 2) такі, що виникають в ході реалізації (відбування) військової служби, зокрема в процесі діяльності військовослужбовців щодо реалізації службових повноважень та виконання службових обов'язків¹².

---

¹¹ Половніков В. В. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони та захисту державного кордону України. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2021. С. 320. URL : <http://surl.li/fajwz>.

¹² Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. С. 9.

Однак у даному дослідженні пропонуємо до вжитку більш загальну назву – *правові відносини військової служби*, аби не обмежувати їх лише сферою службової діяльності і зважаючи на те, що їх суб'єктами можуть бути військовослужбовці, які не є службовими особами.

Сукупність правовідносин військової служби, що виникають під час діяльності військових формувань та правоохоронних органів, особовий склад яких є військовослужбовцями, та які закріплені у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, отримала назву «військовий правопорядок». До складових військового правопорядку Карпенко М. І. відносить: 1) порядок підлеглості; 2) дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (порядок дотримання військової честі); 3) проходження військової служби; 4) порядок експлуатації озброєння і військової техніки та користування військовим майном; 5) порядок несення спеціальних служб; 6) порядок зберігання державної таємниці; 7) порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами; 8) порядок виконання військового обов'язку в бою та в інших особливих умовах; 9) порядок виконання військового обов'язку в бою та в інших особливих умовах; 10) порядок дотримання звичаїв та правил ведення війни¹³. В науковій літературі наявні і інші підходи¹⁴, що важливо, оскільки класифікації військового правопорядку мають вплив на виокремлення видових об'єктів військових кримінальних правопорушень.

Означені складові правопорядку (види правових відносин військової служби) мають власну структуру. Так, порядок проходження військової служби включає в себе сукупність суспільних відносин, які пов'язані із порядком виникнення відносин військової служби, строками служби, визначеною системою військових звань, порядком їх присвоєння, правилами атестації військовослужбовців, порядком переміщення їх за посадою і просуванням по службі, переміщенням, відрядженням і відпустками військовослужбовців, умовами і порядком припинення військової служби¹⁵.

Види правових відносин військової служби набувають специфічного змісту при проектуванні їх на конкретне військове формування або правоохоронний орган, особовий склад якого є військовослужбовцями.

---

¹³ Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : Монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. С. 57.

¹⁴ Касько Т. Ю. Кримінально-правова характеристика злочинів проти порядку проходження військової служби: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 22 с.

¹⁵ Касько Т. Ю. Об'єкти злочинів проти порядку проходження військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 183. URL : <http://surl.li/fajxf>.

Кожен із цих видів правовідносин має правову основу і регламентується відповідними юридичними нормами, що формують спеціальні (юридичні) передумови їх виникнення та існування. Основними нормативно-правовими актами, що регламентують відносини військової служби, суб'єктами яких є військовослужбовці ДПС України, є Конституція України, Закони України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі», «Про Державну прикордонну службу України», Статuti ЗС України, Положення про проходження громадянами України військової служби в ДПС України, затверджене Указом Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009, інші нормативно-правові акти військової сфери.

Положення цих нормативно-правих актів діють системно, їх норми є взаємодоповнюючими при регулюванні усього розмаїття відносин військової служби. У відповідності до їх змісту нормативні приписи військового законодавства класифікують на загальногромадянські, загальновійськові, військово-службові, військово-спеціальні, особливо-бойові, субординаційні, військово-гуманітарні¹⁶. Науковці (Корж І. Ф.¹⁷, 2004; Шульгін В. В.¹⁸, 2017; Коваль В. П.¹⁹, 2021) неодноразово наголошували, що існуюча законодавча база у сфері оборони не повною мірою враховує процеси, що відбуваються у військових формуваннях, так як характеризується непослідовністю, відсутністю єдиної термінології, дублюванням правових норм.

Проте слід визнати, що військове законодавство останніми роками зазнало суттєвих змін. Так, було прийнято Стратегію воєнної безпеки України, затверджено на рівні національного законодавства низку вимог міжнародного гуманітарного права, в КУпАП виокремлено групу військових адміністративних правопорушень, удосконалено норми законодавства про кримінальну відповідальність за військові

---

¹⁶ Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України : теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. С. 119. URL : <http://surl.li/fajxh>.

¹⁷ Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 19 с.

¹⁸ Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України : теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 285 с. URL : <http://surl.li/fajxh>.

¹⁹ Коваль В. П. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців в Україні в умовах правового режиму воєнного стану : дис. ... д-ра філософії : 081 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2021. 225 с.

кримінальні правопорушення. Поряд з цим попереду вступ України до ЄС, а отже – нагальною є потреба в реформуванні правової системи України з метою дотримання європейських вимог та стандартів якості законодавства, що передбачає, в тому числі, системні зміни кримінального законодавства²⁰.

2. Нормативно-правові та практичні аспекти кримінальної відповідальності військовослужбовців Державної прикордонної служби України за порушення відносин військової служби

Участь у правовідносинах військової служби покладає на військовослужбовців ДПС України зобов'язання дотримуватись вимог правових норм, що регулюють ці відносини під загрозою юридичної відповідальності.

Юридичні права військовослужбовців ДПС України одночасно є правообов'язками, які держава покладає на прикордонників з урахуванням специфіки поставлених завдань і функцій щодо забезпечення прикордонної безпеки²¹ та обороноздатності держави. Зокрема, невиконання прикордонником зі складу наряду з охорони державного кордону заходів щодо припинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України, є кримінально протиправною бездіяльністю військовослужбовця – юридичним фактом, що призводить до виникнення нових правовідносин з приводу притягнення його до кримінальної відповідальності за порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України).

Чудик-Білоусова Н. І., зазначаючи, що виконання обов'язків військової служби забезпечується певними видами юридичної відповідальності, виокремлює дві групи такої відповідальності. Першу групу складають *кримінальна та адміністративна* відповідальність, так як вони забезпечують виконання приписів правових норм усіх галузей права. Питання про притягнення військовослужбовців до цих видів відповідальності вирішується судовими або спеціально уповноваженими органами в порядку, визначеному законодавством. До другої групи науковець відносить *дисциплінарну та матеріальну відповідальність*²².

---

²⁰ Передумови розробки нового Кримінального кодексу України / Новий Кримінальний кодекс. EUAM Ukraine. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/about-us>.

²¹ Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України : теоретико-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 (081 Право). Івано-Франківськ, 2020. С. 211. URL : <http://surl.li/ezpkc>.

²² Чудик-Білоусова Н. І. Поняття та функції матеріальної відповідальності військовослужбовців в сучасних умовах. *Галузь військового права у сучасних умовах державотворення* : тези доп. учасників наук.-практ. онлайн-сем. (Київ, 11 груд. 2020 р.). Київ : НДІ ППЧН, 2020. С. 48. URL : https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201211/article/view/chudyk-bilousova/pdf.

Певний вид відповідальності встановлюється за вчинення порушень правовідносин військової служби (або ж порушень військового правопорядку), які мають загальну назву військові правопорушення. Їх видами є військові кримінальні, військові адміністративні, військові дисциплінарні та військові майнові правопорушення. Відмежування військового кримінального правопорушення від інших видів військових правопорушень здійснюється на підставі поняття військового кримінального правопорушення (ст. 401 КК України), яке є законодавчо визначеним, а також на підставі нормативно-правових актів, що визначають юридичні підстави того чи іншого виду відповідальності за вчинення військових правопорушень.

Із зазначених видів відповідальності за порушення правових відносин військової служби найбільш сувора – кримінальна відповідальність, оскільки її підставою є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад військового кримінального правопорушення, що посягає на найбільш важливі відносини військової служби.

Кількість вчинених військових кримінальних правопорушень та стан військової кримінальної делінквентності в цілому кореляційно пов'язані з тими безпековими та воєнними загрозами, які стоять перед Україною. Так, ми бачимо суттєве зростання цієї чисельності з часу тимчасової окупації територій України та початку Антитерористичної операції у 2014 році. Якщо у 2013 році кількість військових кримінальних правопорушень становила 369. То у 2014 році – 4153, у 2015 – 6213, у 2016 – 3650, у 2017 – 4577, у 2018 – 3694, у 2019 – 3616, у 2020 – 4055, у 2021 – 3037²³. А з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну з лютого по грудень 2022 року військовослужбовцями було вчинено 13473 військових кримінальних правопорушень²⁴ (зростання на 340 %). Очевидно, що інтенсивна службово-бойова діяльність, участь підрозділів в активних бойових діях підвищують вірогідність вчинення військових кримінальних правопорушень²⁵.

Подібні тенденції характерні для діяльності ДПС України. Ґрунтуючись на офіційних статистичних даних Державної судової адміністрації України та Адміністрації Держприкордонслужби, Курилюк Ю. Б. зазначає, що з 2008 року до кримінальної

---

²³ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора. URL: <http://surl.li/bnzkm>.

²⁴ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора. URL: <http://surl.li/bnzkm>.

²⁵ Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби: кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 515. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/122.pdf.

відповідальності за вчинення різних кримінальних правопорушень засуджувалось в середньому по 30–40 військовослужбовців ДПС України. З 2019 по 2012 відбувалось поступове зниження їх кількості удвічі до 15 осіб. З 2013 року знову відбулось зростання – 17 осіб, у 2014 їх кількість сягнула рівня 2009 року – 34 особи. Найвищий показник притягнення військовослужбовців ДПС України до кримінальної відповідальності спостерігаємо у 2015 році – 130 осіб. Подальші тенденції зниження призвели до того, що у 2019 році було 16 засуджених прикордонників. Причому щорічно близько 55 % кримінальних правопорушень, вчинених прикордонниками, становили військові кримінальні правопорушення²⁶. А вже у 2022 році ми спостерігаємо зростання кількості прикордонників, засуджених безпосередньо за вчинення військових кримінальних правопорушень до 105 військовослужбовців²⁷.

Юридичні підстави кримінальної відповідальності за вчинення військових кримінальних правопорушень визначено у Розділі XIX КК України, який охоплює 35 статей. Оскільки військовослужбовці ДПС України в повному обсязі наділені правами і обов'язками особи, яка проходить військову службу, вони можуть нести кримінальну відповідальність за вчинення будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого цими статтями з урахуванням займаної посади та відповідного обсягу повноважень. При цьому склад військового кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 419 КК України, передбачає в якості суб'єкта лише військовослужбовця ДПС України. А тому слід враховувати специфічну структуру ДПС України (основні органи та підрозділи охорони державного кордону – прикордонні загони та відділи прикордонної служби), суттєво відмінну від ЗС України, а також те, що правове регулювання **відносин військової служби в ДПС України** здійснюється як нормативними актами, дія яких поширюється на усіх військовослужбовців, так і нормативними актами, які стосуються лише військовослужбовців ДПС України.

До перших можемо віднести Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу», Статути ЗС України. До других – Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України, затверджене Указом Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009, Інструкцію з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної

---

²⁶ Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.08. Київ–Запоріжжя, 2020. С. 165.

²⁷ Наказ Адміністрації Держприкордонслужби «Про стан правопорядку та військової дисципліни у 2022 році та основні завдання на перше півріччя 2023 року» від 14 січня 2023 року № 27-АГ.

служби Державної прикордонної служби України, затверджену наказом Адміністрації Держприкордонслужби від 29 грудня 2009 року № 1040, інші відомчі підзаконні нормативно-правові акти. Ці норми визначають зміст відносин військової служби в ДПС України, що підлягають охороні законодавством про кримінальну відповідальність.

Основна класифікація військових кримінальних правопорушень ґрунтується на такому критерії як об'єкт кримінального правопорушення. При виокремленні видів військових кримінальних правопорушень слід враховувати триступеневу класифікацію об'єктів кримінальних правопорушень, яка включає загальний, родовий та безпосередній об'єкти. Оскільки об'єктом військових правопорушень в цілому є відносини військової служби, відповідно, в якості родового об'єкту військових кримінальних правопорушень варто розглядати ту частину правових відносин військової служби, яка підлягає охороні нормами законодавства про кримінальну відповідальність – охоронюваний кримінальним законом військовий правопорядок. Зважаючи на складові, сторони військового правопорядку, можемо визначити такі видові об'єкти військових кримінальних правопорушень як порядок підлеглості, гідності та військової честі; порядок несення спеціальних служб та ін. Відповідно, залежно від видового об'єкту, виокремлюють такі види військових кримінальних правопорушень: 1) проти порядку підлеглості, гідності та військової честі (ст. 402–405 КК України); 2) проти порядку дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносини підлеглості (ст. 406 КК України); 3) проти порядку проходження або несення військової служби, пов'язані з місцем перебування або виконання обов'язків військової служби (ст. 407–409 КК України); 4) проти порядку користування військовим майном або збереження військового майна (ст. 410–413 КК України); 5) проти порядку поведіння зі зброєю та військовою технікою та її експлуатації (ст. 414–417 КК України); 6) проти порядку несення спеціальних служб (ст. 418–421 КК України); 7) проти порядку зберігання державної таємниці у військовій сфері (ст. 422 КК України); 8) проти порядку здійснення своїх повноважень військовими службовими особами (ст. 425–426-1 КК України); 9) проти порядку виконання військового обов'язку в умовах воєнного стану, бойовій обстановці (ст. 427–432 КК України); 10) проти порядку дотримання законів та звичаїв війни (ст. 433–435-1 КК України)²⁸.

---

²⁸ Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : Монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. С. 58–59.

Наведена класифікація повною мірою стосується і військових кримінальних правопорушень, суб'єктом яких є військовослужбовець ДПС України.

Найбільш поширеними серед військових кримінальних правопорушень є самовільні залишення військової служби, дезертирство, заволодіння військовим майном, непокора, недбале ставлення до військової служби, втрата військового майна, порушення статутних відносин, порушення поведження зі зброєю, ухилення від військової служби в інший спосіб, перевищення службових повноважень. Водночас зазначимо, що в структурі військової кримінальної протиправності прикордонників з 2014 по 2022 найбільшу питому займало самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України)²⁹. Проте у 2022 році спостерігаємо превалювання військових кримінальних правопорушень з більш високим ступенем суспільної небезпечності. Так, на першому місці за поширеністю знаходиться дезертирство (ст. 408 КК України) – 40 % від загальної кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби; на другому – непокора (ст. 402 КК України) – 20 %; на третьому – самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) – 12 %³⁰.

Практичний досвід діяльності військових формувань та правоохоронних органів в умовах протидії повномасштабній агресії, а також судова практика після 24 лютого 2022 року, показали, що командири (начальники) часто припускаються помилок при здійсненні правової кваліфікації діянь, вчинюваних військовослужбовцями. Так, за результатами досудових розслідувань та рішень суду, у зв'язку з відсутністю в діях військовослужбовців складу кримінального правопорушення, були закриті кримінальні провадження відносно 297 військовослужбовців ДПС України, з яких 244 військовослужбовця підозрювались у самовільному залишенні військових частин та дезертирстві. Окрім того, судова практика показала, що суди неоднаково застосовують норми КК України та КУпАП, що значною мірою було пов'язано з їх недосконалістю в частині визначення юридичних підстав відповідальності за військові правопорушення та конкуренцією окремих норм кримінального та адміністративного законодавства.

---

²⁹ Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби : кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 512. URL : http://www.lsej.org.ua/5_2022/122.pdf.

³⁰ Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про стан правопорядку та військової дисципліни у 2022 році та основні завдання на перше півріччя 2023 року» від 14 січня 2023 року № 27-АГ.

При кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ДПС України, важливе значення має врахування їх співвідношення з іншими видами військових правопорушень.

Співвідношення військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ДПС України, з військовими майновими правопорушеннями.

У випадку вчинення низки військових кримінальних правопорушень заподіюється шкода відносинам у сфері збереження військового майна. Мова йде, зокрема, про військові кримінальні правопорушення проти порядку користування або збереження військового майна (ст. 410–413 КК України). Окрім того, у низці статей XIX Розділу КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» в якості кваліфікуючих або особливо кваліфікуючих ознак передбачено настання тяжких чи особливо тяжких наслідків, до яких може бути віднесена істотна матеріальна шкода, матеріальна шкода у великому чи особливо великому розмірі. Так, при вчиненні порушення правил несення прикордонної служби (ст. 429 КК України), особливо тяжкими наслідками може бути визнано знищення або пошкодження майна у великих розмірах, інженерних споруд, інших важливих об'єктів державної власності, особливо об'єктів, розташованих поблизу державного кордону, виведення з ладу системи охоронного обладнання³¹. Водночас слід погодитись з Карпенком М. І., що оцінка наслідків військового кримінального правопорушення залежить від конкретних обставин кримінального провадження. Навіть однакові наслідки в одних умовах можуть бути визнані тяжкими, а в других – не бути такими.

У разі завдання такої шкоди в діях (бездіяльності) військовослужбовця вбачаються ознаки як військового кримінального, так і військового майнового правопорушення – винного протиправного діяння військовослужбовця, яким державі, зокрема військовому майну, заподіяна пряма (дійсна) шкода³². При цьому військовослужбовець несе матеріальну відповідальність у повному розмірі завданої з його вини шкоди, а притягнення його до матеріальної відповідальності за завдану шкоду не звільняє військовослужбовця від кримінальної

---

³¹ Степанова Ю. П., Кметь О. О. Особливості визначення тяжких наслідків як ознаки об'єктивної сторони складу злочину «Порушення правил несення прикордонної служби». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL : <http://surl.li/fbbmq>.

³² Чудик-Білоусова Н. І. До питання визначення об'єкта військового майнового правопорушення. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 3. С. 62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2002_3_15.

відповідальності. Відшкодування шкоди здійснюється шляхом пред'явлення військовою частиною, установою, організацією, закладом цивільного позову в кримінальному провадженні (п. 4 ч. 1 ст. 6, ч. 5 ст. 10 Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі»).

Співвідношення військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ДПС України, з військовими дисциплінарними правопорушеннями.

Встановлення ознак військового кримінального правопорушення не виключає можливості притягнення особи до дисциплінарної відповідальності у разі, якщо, вчиняючи військове кримінальне правопорушення, особа не виконувала або неналежно виконувала свої військові службові обов'язки, вчинила порушення військової дисципліни або громадського порядку.

Тому при визначенні підстав дисциплінарної відповідальності військовослужбовців ДПС України слід враховувати, що на них поширюється дія Статутів ЗС України (коло поширення визначено у вступних частинах цих статутів), які визначають загальні права та обов'язки військовослужбовців і їх взаємовідносини, обов'язки основних посадових осіб, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах (Статут внутрішньої служби ЗС України); організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права і обов'язки посадових осіб гарнізону та військовослужбовців, які залучаються для несення цих служб (Статут гарнізонної та вартової служб ЗС України); сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, прав командирів щодо їх застосування, порядок подання і розгляду заяв, пропозицій і скарг (Дисциплінарний статут ЗС України).

Причому в питанні правового регулювання юридичної відповідальності військовослужбовців ДПС України Дисциплінарний статут ЗС України відіграє подвійне значення.

По-перше, він передбачає загальні засади юридичної відповідальності військовослужбовців ДПС України, визначаючи, що у разі вчинення кримінального правопорушення військовослужбовець притягається до кримінальної відповідальності; за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією – несе відповідальність згідно з КУпАП; за вчинення адміністративних правопорушень – несе дисциплінарну відповідальність за Дисциплінарним Статутом, окрім випадків, визначених КУпАП; за вчинення дисциплінарних

правопорушень несе відповідальність за Дисциплінарним статутом (ч. 2 ст. 45 Дисциплінарного статуту ЗС України). У разі вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б КУпАП, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 15 КУпАП).

По-друге, Дисциплінарний статут ЗС України виконує дисциплінарно-правові та дисциплінарно-виконавчі завдання – визначає загальні ознаки дисциплінарного правопорушення, види дисциплінарних стягнень, права командирів (начальників) щодо накладення дисциплінарних стягнень на підлеглих; порядок накладення та виконання дисциплінарних стягнень (Розділ III Дисциплінарного статуту ЗС України «Стягнення за порушення військової дисципліни»). При цьому вказує загальну, спільну для усіх військових дисциплінарних правопорушень юридичну підставу дисциплінарної відповідальності – невиконання (неналежне виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військової дисципліни або громадського порядку (ч. 1 ст. 45 Дисциплінарного статуту ЗС України), не визначаючи, однак, складів конкретних дисциплінарних правопорушень.

Невизначеність переліку військових дисциплінарних правопорушень зумовлює в окремих випадках неспіврозмірність ступеня тяжкості військового дисциплінарного правопорушення та дисциплінарного стягнення, яке накладається на особу.

З огляду на це деякі дослідники пропонують сформувати кодифікований нормативний акт, який би містив перелік військових дисциплінарних правопорушень (Корж І. Ф., 2004). Такий досвід в деяких зарубіжних державах наявний.

Так, діяльність складових системи військової юстиції США регулюється нормами Єдиного кодексу воєнної юстиції (Uniform Code of Military Justice), який містить перелік правопорушень, правила судового розгляду та винесення рішення щодо притягнення особи до юридичної відповідальності³³. Кодексом визначено також можливість притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності у тому разі, якщо він засуджений за вчинення загальнокримінального злочину та якщо поведінка особи порушувала військовий порядок і дисципліну або мала характер дискредитації збройних сил.

До прикладу, ст. 133 «Поведінка, недостойна офіцера і джентельмена» визначає військове дисциплінарне правопорушення за

---

³³ Military Law Overview / Military.com. URL : <https://www.military.com/benefits/military-legal-matters/military-law-overview.html>.

порушення відносин у сфері збереження військової честі та гідності. Статтею визначено, що будь-який офіцер, кадет або мічман, засуджений за поведінку, яка не гідна офіцера і джентельмена, підлягає стягненню у відповідності з постановою військового трибуналу³⁴. Спільні ознаки, які об'єднують визначені у Кодексі правопорушення – це поведінка обвинуваченого, яка порушувала військовий порядок і дисципліну або мала характер дискредитації збройних сил.

При цьому бачимо, що, як і в українській правозастосовній практиці, при притягненні військовослужбовця до кримінальної відповідальності, зберігається можливість накладення дисциплінарного стягнення за наявності певних підстав.

Також зазначимо, що притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності не обов'язково пов'язано із вчиненням військового дисциплінарного правопорушення³⁵. Так, у КК України передбачено можливість звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення із застосуванням до нього заходів, передбачених Дисциплінарним статутом ЗС України (ст. 44, ч. 4 ст. 401 КК України).

Окрім того, ч. 15 КУпАП визначає загальний підхід щодо притягнення військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів під час проходження зборів та інших визначених спеціальних суб'єктів до юридичної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень. Вони несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами (окрім виключень, визначених КУпАП).

Також зазначимо, що у випадку визнання вчиненої військовослужбовцем дії або бездіяльності малозначною на підставі ч. 2 ст. 11 КК України діяння не може вважатися ні адміністративним, ні дисциплінарним правопорушенням³⁶.

---

³⁴ Uniform Code of Military Justice / Military.com. URL : https://mcm.mil/#part-6_appendix-2.

³⁵ Військові адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М. С. Туркот, А. В. Столітній, О. В. Міхед, О. В. Єні та ін.; за ред. М. С. Туркота, 2020. С. 14.

³⁶ Військові адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М. С. Туркот, А. В. Столітній, О. В. Міхед, О. В. Єні та ін.; за ред. М. С. Туркота, 2020. С. 13.

Співвідношення військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ДПС України, з військовими адміністративними правопорушеннями.

Особливістю юридичної відповідальності військовослужбовців ДПС України за вчинення адміністративних правопорушень полягає в тому, що вона може бути як адміністративною, так і дисциплінарною.

Притягнення військовослужбовців ДПС України до адміністративної відповідальності передбачено у таких випадках:

1) *за наявності загальних підстав* – за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування у разі винесення термінового заборонного припису, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах;

2) *за наявності спеціальних підстав*:

– за вчинення правопорушень, включених до Глави 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією»;

– за вчинення правопорушень, включених до Глави 13-Б КУпАП «Військові адміністративні правопорушення».

У інших випадках якщо військовослужбовець ДПС України вчиняє адміністративне правопорушення, передбачене КУпАП, він притягається до дисциплінарної відповідальності (ст. 15 КУпАП, ст. 45 Дисциплінарного статуту ЗС України).

Серед перерахованих правопорушень лише правопорушення другої групи, а саме ті, які передбачені у Главі 13-Б КУпАП, посягають на військовий правопорядок, що дає підстави визнавати їх військовими адміністративними правопорушеннями.

Статистичні дані Адміністрації Держприкордонслужби показують, що на загальному тлі збільшення кількості військових правопорушень в ДПС України відмічається зростання рівня військових адміністративних правопорушень, вчинених військовослужбовцями ДПС України. Так, їх структура у 2022 році була наступною: вживання спиртних напоїв

(ст. 172-20 КУпАП) – 51%; порушення правил несення прикордонної служби (ст. 172-18 КУпАП) – 35%; недбале ставлення до військової служби (ст. 172-15 КУпАП) – 7%; інші військові адміністративні правопорушення – 7 %³⁷.

Значимо, що КУпАП не містить поняття військового адміністративного правопорушення. Однак зустрічаємо це його в Наказі Міністерства оборони України від 29 листопада 2018 року № 604³⁸, у п. 2 Розділу I якого військово адміністративне правопорушення визначено як протиправна винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність військовослужбовця, за яку передбачено адміністративну відповідальність, визначену Главою 13-Б КУпАП. Його застосування передбачено лише для потреб Інструкції, затвердженої цим наказом. Взнявши за основу наведене визначення та уточнивши його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, можемо розглядати **військове адміністративне правопорушення (військовий проступок) як передбачене Главою 13-Б КУпАП протиправне винне діяння проти встановленого порядку військової служби, вчинене військовослужбовцем, військовозобов'язаним чи резервістом під час проходження зборів.**

Під час дослідження заходів протидії військовим кримінальним правопорушенням в Державній прикордонній службі України, ми провели порівняльний аналіз адміністративного та кримінального законодавства у сфері правового регулювання юридичної відповідальності за вчинення військових правопорушень, за результатами якого змодельовали систему військових кримінальних та військових адміністративних правопорушень та визначили їх співвідношення (відображено у таблиці). В ході дослідження було встановлено, що норми Глави 13-Б КУпАП включають 11 статей, які охоплюють 25 складів військових адміністративних правопорушень, з яких 13 характеризуються як прості склади, 12 – як кваліфіковані. Усі склади військових адміністративних правопорушень формальні. За виключенням ст. 172-20 КУпАП «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів»; ст. 172-10 КУпАП «Відмова від

---

³⁷ Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про стан правопорядку та військової дисципліни у 2022 році та основні завдання на перше півріччя 2023 року» від 14 січня 2023 року № 27-АГ.

³⁸ Інструкція про надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, затвердженій Наказом Міністерства оборони України від 29 листопада 2018 року № 604. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>.

виконання законних вимог командира (начальника); ст. 172-13 КУпАП «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем», усі інші статті Глави 13-Б мають свої «прототипи» у КК України як за ознаками, так і за назвами.

Схожість назв полегшує встановлення суміжних військових адміністративних та військових кримінальних правопорушень. До прикладу, відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби передбачено у ст. 172-11 КУпАП та ст. 407 КК України; за необережне знищення або пошкодження військового майна – у ст. 172-12 КУпАП та ст. 412 КК України; за порушення правил поведіння зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення – у ст. 172-19 КУпАП та ст. 414 КК України; за порушення правил несення бойового чергування – у ст. 172-17 КУпАП та ст. 420 КК України; за порушення правил несення прикордонної служби – у ст. 172-18 КУпАП та ст. 419 КК України; за недбале ставлення до військової служби – у ст. 172-15 КУпАП та ст. 425 КК України; бездіяльність військової влади – у ст. 172-16 КУпАП та ст. 426 КК України; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень – у ст. 172-14 КУпАП та ст. 426-1 КК України.

Прикметно, що у суміжних складах, передбачених у статтях, що мають однакові назви, майже повністю співпадають ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони, форми діяння як ознаки об'єктивної сторони. Вони посягають на правові відносини військової служби одного виду. Основна різниця – у наслідках, оскільки у Главі 13-Б передбачено формальні склади військових адміністративних правопорушень, які не містять наслідків, а названі вище суміжні військові кримінальні правопорушення за своїм складом є матеріальними. У цих статтях КК України передбачено такі наслідки: шкода у великих розмірах (ст. 412 КК України); заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень або створення небезпеки для довкілля (ст. 414 КК України); тяжкі наслідки (ст. 419, 420 КК України); істотна шкода (ст. 425, 426, 426-1 КК України). Оскільки ці наслідки не визначені законодавчо, є оціночними, при відмежуванні військових кримінальних та військових адміністративних правопорушень важливим є правильне їх визначення.

На кваліфікацію правопорушень, передбачених у ст. 172-10, 172-13 та 172-20 КУпАП, найбільшою мірою має вплив зміст визначених у цих статтях форм їх діянь. Так, КК України не містить складу кримінального правопорушення, суміжного з тим, який передбачено у ст. 172-20 КУпАП. Однак у разі вчинення військовослужбовцем ДПСУ кримінального правопорушення у стані сп'яніння, ця обставина

розглядатиметься як така, що обтяжує покарання (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України), а особа притягатиметься як до адміністративної відповідальності за ст. 172-20 КУпАП, так і до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Щодо військового правопорушення, передбаченого у ст. 172-13 КУпАП «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем» – за об'єктивними ознаками найбільш тісно воно співвідноситься із кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем». А його суб'єкт – військова службова особа, є різновидом службової особи, яка є суб'єктом у ст. 364 КК України. Однак кримінальне правопорушення, передбачене у ст. 364 КК України, за своїм змістом є корупційним кримінальним правопорушенням (прим. ст. 45 КК України). І детальний аналіз ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-13 КУпАП, також свідчить про наявність в його складі ознак корупції, що відносить його до корупційних правопорушень. Однак, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», за вчинення корупційного правопорушення не передбачено адміністративної відповідальності. Тому погоджуємось із Курилюком Ю. Б.³⁹ щодо необхідності виключення ст. 172-13 із КУпАП.

Діяння, передбачене ст. 172-10 КУпАП «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника) є суміжним із кримінальними правопорушеннями, передбаченими у ст. 402, 403, 429 КК України як різновид правопорушень, що посягають на порядок підлеглих, гідності та військової честі. При їх кваліфікації важливо встановити наявність/відсутність в законних вимогах командира (начальника) ознак наказу⁴⁰, а також законність вимог.

Відносини військової служби, що виникають лише у зв'язку з воєнним станом чи бойовою обстановкою, знаходяться виключно під охороною кримінального закону (ст. 427–435-1 КК України).

---

³⁹ Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.08. Київ–Запоріжжя, 2020. 472 с.

⁴⁰ Степанова Ю. П. Щодо питання юридичної відповідальності військово-службовців Державної прикордонної служби України за непокору. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 320–325.

Система військових кримінальних та військових адміністративних правопорушень та їх співвідношення

№ з/п	Об'єкт військового правопорушення	КК України	КУпАП
1	Порядок підлеглих та військової гідності, честі	ст. 402 «Непокоря»	ст. 172-10 «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)»
		ст. 403 «Невиконання наказу»	
		ст. 404 «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків»	
		ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника»	
			Стаття 172-20 «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів»
2	Порядок дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглих	ст. 406 «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглих»	
3	Порядок проходження або несення військової служби, пов'язаний з місцем перебування або виконання обов'язків військової служби	ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»	ст. 172-11 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»
		ст. 408 «Дезертирство»	
		ст. 409 «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом»	
4	Порядок користуванням військовим майном або збереження військового майна	ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»	
		ст. 411 «Умисне знищення або пошкодження військового майна»	

		Ст. 412 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»	ст. 172-12 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»
		ст. 413 «Втрата військового майна»	
5	Порядок поводження і експлуатації зі зброєю, іншим озброєнням та військовою технікою	ст. 414 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»	ст. 172-19 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»
		ст. 415 «Порушення правил водіння або експлуатації машин»	
		ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них»	
		ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння»	
6	Порядок несення спеціальних служб	ст. 418 «Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання»	
		ст. 419 «Порушення правил несення прикордонної служби»	ст. 172-18 «Порушення правил несення прикордонної служби»
		ст. 420 «Порушення правил несення бойового чергування»	ст. 172-17 «Порушення правил несення бойового чергування»
		ст. 421 «Порушення статутних правил внутрішньої служби»	
7	Порядок зберігання державної таємниці у військовій сфері	ст. 422 «Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості»	
8	Порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами	ст. 425 «Недбале ставлення до військової служби»	ст. 172-15 «Недбале ставлення до військової служби»
		ст. 426 «Бездіяльність військової влади»	ст. 172-16 «Бездіяльність військової влади»
		ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»	ст. 172-14 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»
			Ст. 172-13 «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем»

9	Порядок виконання військового обов'язку в умовах воєнного стану, бойовій обстановці	ст. 427 «Здача або залишення ворогові засобів ведення війни»	
		ст. 428 «Залишення гинучого військового корабля»	
		ст. 429 «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю»	ст. 172-10 «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)»
		ст. 430 «Добровільна здача в полон»	
		ст. 431 «Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні»	
		ст. 432 «Мародерство»	
10	Порядок дотримання законів та звичаїв війни	ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій»	
		ст. 434 «Погане поводження з військовополоненими»	
		ст. 435 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею»	
		ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»	

Відмітимо, що у питанні протидії військовим кримінальним правопорушенням в ДПС України правовими засобами на загальнодержавному рівні спостерігаємо певні тенденції, які полягають у посиленні відповідальності за їх вчинення в умовах війни.

Поступова адаптація законодавства, що встановлює підстави відповідальності за військові кримінальні правопорушення, до нових умов діяльності військових формувань та правоохоронних органів, пов'язаних з частковою мобілізацією, участю підрозділів в АТО (ООС), протидією повномасштабному вторгненню російської федерації, розпочалась з 2014 року – з початком введення особливого періоду в Україні.

Так, прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 5 лютого 2015 року

№ 158-VIII⁴¹, КУпАП доповнено Главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». Розширено коло осіб, до яких може застосовуватись покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні шляхом внесення змін до КК України та КВК України. А також внесено зміни до Статуту внутрішньої служби ЗС України в частині розширення повноважень командира щодо припинення кримінального правопорушення, яке вчиняється підлеглим військовослужбовцем в умовах особливого періоду, воєнного стану чи бойовій обстановці.

Тоді ж, 12 лютого 2015 року, прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» № 194-VIII⁴². Основні зміни стосувались санкцій статей XIX Розділу КК України та полягали у посиленні покарання. Окрім того, майже в усі статті включено в якості кваліфікуючих ознак вчинення діяння в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, в якості особливо кваліфікуючих ознак – «вчинення діяння в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці».

В подальшому Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» від 16 березня 2017 року № 1952-VIII⁴³ визначено нову редакцію Глави 13-Б КУпАП, у якій в усіх статтях в якості кваліфікуючої ознаки передбачено «вчинення діяння в умовах особливого періоду».

Важливим кроком у правовому регулюванні матеріальної відповідальності військовослужбовців за шкоду, заподіяну при вчиненні військових кримінальних правопорушень, стало прийняття Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 3 жовтня 2019 року № 160-IX⁴⁴, що об'єднав у собі норми, які визначають

---

⁴¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків» від 5 лютого 2015 року № 158-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-19#n15>.

⁴² Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12 лютого 2015 року № 194-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19#n5>.

⁴³ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» від 16 березня 2017 року № 1952-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-19#n96>.

⁴⁴ Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 3 жовтня 2019 року № 160-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-20#Text>.

підстави та порядок притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності.

Значний за обсягом пакет змін до кримінального законодавства було впроваджено Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13 грудня 2022 року № 2839-IX⁴⁵, яким внесено зміни до статей 69 та 75 КК України щодо виключення можливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення військовослужбовців від відбування покарання, підвищено рівень санкцій за вчинення військових адміністративних правопорушень; кваліфікуючу ознаку військових адміністративних правопорушень «вчинення діяння в умовах особливого періоду» доповнено словами «крім воєнного стану», що спростило відмежування військових кримінальних та військових адміністративних правопорушень.

На сьогодні існують також інші законопроекти, що пропонують ще більшою мірою посилити кримінальну відповідальність військовослужбовців⁴⁶, однак на протигагу таким заходам або ж в їх доповнення чи не варто звернути увагу на питання забезпечення невідворотності покарання та удосконалення системи військової юстиції з огляду на те, що темпи приросту військових кримінальних правопорушень за 2022 рік сягнули більше 340 %.

ВИСНОВКИ

Військові кримінальні правопорушення прикордонників негативно впливають на виконання завдань та функцій ДПС України, забезпечення прикордонної та воєнної безпеки держави. З огляду на це важливо комплексно застосовувати заходи правового, організаційного, управлінського, виховного характеру комплексно, на усіх рівнях діяльності суб'єктів протидії військовим кримінальним правопорушенням.

---

⁴⁵ Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13 грудня 2022 року № 2839-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n64>.

⁴⁶ Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинів проти встановленого порядку несення військової служби» від 15 лютого 2023 року № 9017. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75617.

Серед означених заходів на загальнодержавному рівні протидія військовим кримінальним правопорушенням найбільш активно реалізується шляхом реформування законодавства про кримінальну відповідальність; на рівні діяльності військових формувань та правоохоронних органів, судових органів – шляхом застосування заходів кримінально-правового впливу. При цьому як у правотворчій, так і в правозастосовній діяльності спостерігаються певні тенденції, які свідчать про посилення кримінальної відповідальності та адміністративної відповідальності за їх вчинення в умовах особливого періоду та воєнного стану.

Заходи протидії військовій кримінальній протиправності дають змогу підтримувати належний рівень військового правопорядку в ДПС України, забезпечуючи збереження відносин військової служби. При цьому роль військовослужбовців ДПС України у цій протидії двояка. З одного боку вони реалізують свої повноваження шляхом включення у публічно-правові відносини і, зокрема, відносини військової служби, та підтримання цих правовідносин юридичними засобами впливу. З іншого боку – у разі їх порушення військовослужбовець ДПС України стає суб'єктом нових правовідносин, що виникають з приводу притягнення його до юридичної відповідальності.

Дослідження нормативно-правових та практичних аспектів кримінальної відповідальності військовослужбовців ДПС України показало, що на них поширюється дія усіх норм КК України, що встановлюють юридичні підстави відповідальності за військові кримінальні правопорушення, а також дія спеціальної норми, передбаченої ст. 419 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил несення прикордонної служби, суб'єктом якої може бути лише військовослужбовець ДПС України. Аналіз співвідношення військових кримінальних правопорушень та інших видів військових правопорушень показав, що в більшості випадків при їх відмежуванні враховується наявність наслідків та особливо кваліфікуючих ознак.

Водночас відносини військової служби, що виникають лише у зв'язку з воєнним станом чи бойовою обстановкою знаходяться виключно під охороною кримінального закону.

АНОТАЦІЯ

В монографії розкрито вплив правового статусу прикордонника як працівника правоохоронного органу та як військовослужбовця, на зміст правовідносин, що виникають у зв'язку з його професійною діяльністю. Запропоновано класифікацію цих правовідносин за низкою критеріїв,

що дозволяє визначити їх різновиди, важливі для розуміння можливих форм їх порушення. Виокремлено такий їх різновид, як відносини військової служби, які регламентуються відповідними юридичними нормами військового законодавства та забезпечуються встановленням кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні форми їх порушення. На підставі визначеного змісту відносин військової служби досліджуються юридичні підстави та практика притягнення військовослужбовців Державної прикордонної служби України за вчинення військових кримінальних правопорушень.

Література

1. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL : <http://surl.li/cnbgd>.

2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <http://surl.li/cyuwe>.

3. Романова І. Д. Розуміння поняття правовідносин. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017* : зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 316–319. URL : <http://surl.li/dqumv>.

4. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

5. Солонар А. В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 253–256. URL : <http://surl.li/fajvk>.

6. Павловський О. С. Структура правових зв'язків у сфері забезпечення матеріальними ресурсами військових частин. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2019. С. 74–83. URL : <http://surl.li/fajwq>.

7. Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини : сутність та ознаки. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 6–12. URL : <http://surl.li/ezdqq>.

8. Кушнір Я. О. Державна прикордонна служба України як суб'єкт протидії порушенню порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї : дис. ... д-ра філософії : 081 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2021. 304 с. URL : <http://surl.li/ezdqq>.

9. Ганьба О. Б. Нові види правових відносин у сфері прикордонної безпеки України та окремі критерії їх класифікації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 3 (28), Том 1. С. 20–23. URL : <http://surl.li/fajwv>. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).313](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).313).

10. Половников В. В. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони та захисту державного кордону України. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2021. 562 с. URL : <http://surl.li/fajwz>.

11. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 19 с.

12. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : Монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.

13. Касько Т. Ю. Кримінально-правова характеристика злочинів проти порядку проходження військової служби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 22 с.

14. Касько Т. Ю. Об'єкти злочинів проти порядку проходження військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 183–186. URL : <http://surl.li/fajxf>.

15. Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України : теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 285 с. URL : <http://surl.li/fajxh>.

16. Передумови розробки нового Кримінального кодексу України / Новий Кримінальний кодекс. EUAM Ukraine. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/about-us>.

17. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України : теоретико-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 (081 Право). Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького; Приватний вищий навчальний заклад Університет короля Данила. Івано-Франківськ, 2020. 552 с. URL : <http://surl.li/ezpks>.

18. Чудик-Білоусова Н. І. Поняття та функції матеріальної відповідальності військовослужбовців в сучасних умовах. *Галузь військового права у сучасних умовах державотворення* : тези доп. учасників наук.-практ. онлайн-сем. (Київ, 11 груд. 2020 р.). Київ : НДІ ППСН, 2020. С. 48–51. URL : <http://surl.li/fajxn>.

19. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора. URL: <http://surl.li/bnzkm>.

20. Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби : кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний*

журнал. 2022. № 5. С. 511–515. URL : http://www.lsej.org.ua/5_2022/122.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/122>.

21. Курилюк Ю. Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.08. Київ–Запоріжжя, 2020. 472 с.

22. Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про стан правопорядку та військової дисципліни у 2022 році та основні завдання на перше півріччя 2023 року» від 14 січня 2023 року № 27-АГ.

23. Степанова Ю. П., Кметь О. О. Особливості визначення тяжких наслідків як ознаки об'єктивної сторони складу злочину «Порушення правил несення прикордонної служби». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL : <http://surl.li/fbbmq>.

24. Чудик-Білоусова Н. І. До питання визначення об'єкта військового майнового правопорушення. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 3. С. 60–66. URL : <http://surl.li/fajxu>.

25. Military Law Overview / Military.com. URL : <http://surl.li/fajxx>.

26. Uniform Code of Military Justice / Military.com. URL : http://mcm.mil/#part-6_appendix-2.

27. Військові адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М. С. Туркот, А. В. Столітній, О. В. Міхед, О. В. Єні та ін.; за ред. М. С. Туркота, 2020. 136 с.

28. Інструкція про надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, затвердженій Наказом Міністерства оборони України від 29 листопада 2018 року № 604. URL : <http://surl.li/fajyl>.

29. Степанова Ю. П. Щодо питання юридичної відповідальності військовослужбовців Державної прикордонної служби України за непокору. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 320–325.

30. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків» від 5 лютого 2015 року № 158-VIII. URL : <http://surl.li/fajyk>.

31. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12 лютого 2015 року № 194-VIII. URL : <http://surl.li/fajyg>.

32. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» від 16 березня 2017 року № 1952-VII. URL : <http://surl.li/fajyr>.

33. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 3 жовтня 2019 року № 160-IX. URL : <http://surl.li/fajyv>.

34. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13 грудня 2022 року № 2839-IX. URL : <http://surl.li/fajyx>.

35. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинів проти встановленого порядку несення військової служби» від 15 лютого 2023 року № 9017. URL : <http://surl.li/fajzf>.

Information about the author:

Stepanova Yuliia Petrivna,

PhD in Law, Senior Researcher,

Deputy Chief of Science Research Department,

National Academy of the State Border Guard of Ukraine

named after Bogdan Khmelnytsky

46, Shevchenko str., Khmelnytskyi, 29000, Ukraine